

Marian WAWRZYNKOWSKI

PONTYFIKAT JANA PAWŁA II W FILATELISTYCE

Minęła dziewiętnasta rocznica inauguracji pontyfikatu papieża Jana Pawła II. Pontyfikat ten pod wieloma względami różni się od poprzednich. Papież jest niekwestionowanym autorytetem moralnym, osobą popularną. Popularność Ojca Świętego wywiera wpływ na różne dziedziny życia, w wielu zaowocowała w dotąd nie spotykany sposób. Jedną z takich dziedzin jest emisja wydawnictw pocztowych. Żaden bowiem z poprzedników Papieża nie był tylekroć przedstawiany na znaczkach i w innych wydawnictwach pocztowych. Przez minionie lata poczty ponad 110 krajów wydały znaczki poświęcone Janowi Pawłowi II, emitując łącznie ponad 2000 pozycji (znaczków, bloków, stempli okolicznościowych, całostek). Jest to rekord absolutny, żadna inna osoba nie była motywem tylu emisji filatelistycznych, w tak wielu państwach. Dotąd królowie brytyjscy (szczególnie królowa Elżbieta II), przedstawiani na znaczkach wydawanych w Zjednoczonym Królestwie, koloniach i państwach Wspólnoty Brytyjskiej, byli „bohaterami” największej liczby znaczków pocztowych. Liczby te są jednak mniejsze od wymienionej na wstępie. Ponadto z tej samej okazji

w różnych krajach wydano znaczki takie same, różniące się jedynie nazwą państwa i nominałem.

Już poprzednicy Jana Pawła II na tronie Piotrowym, a także motywy z nimi związane, byli przedstawiani na znaczkach, najczęściej Watykanu. Znaczki Państwa Kościelnego, wydane pomiędzy 1825 a 1868 rokiem, przedstawiały klucze św. Piotra i tiarę papieską. Po raz pierwszy podobiznę papieża przedstawiono w 1929 roku (Pius XI na znaczkach Watykanu). W 1940 roku również podobizna Piusa XII została umieszczona na znaczkach Watykanu, a w 1951 roku na znaczkach Monaco. W 1946 roku poczta Watykanu uczciła rocznicę Soboru Trydenckiego znaczkami z podobiznami papieży Marcellusa II, Juliusza III i Pawła III. Emisja znaczków z portretem Piusa X ukazała się w Watykanie w 1951 roku. Państwo to wprowadziło do obiegu w roku 1953 serię znaczków prezentującą dzieje Bazyliki św. Piotra i papieży z nią związanych (m.in. św. Sykstusa V, św. Piotra, Piusa XII, Juliusza II, Pawła V, Piusa VI). Jan XXIII i Paweł VI byli najczęściej pokazywani na znaczkach, nie tylko Watykanu. Dopiero jednak pielgrzymki Jana

Pawła II do kilkudziesięciu krajów spowodowały „eksplozję” wydawnictw pocztowych.

Warto tutaj wspomnieć o watykańskich emisjach związanych z *Sede Vacante*. W okresie, w którym tron Piotrowy nie jest zajęty, wydawane są znaczki przedstawiające klucze św. Piotra i parasol kardynała kamerlinga (*Ombrello*). Znaczki te są w obiegu tylko do wyboru nowego papieża. Pierwsza emisja z tej okazji ukazała się po śmierci Piusa XI w 1939 roku (znaczki z 1929 roku opatrzone nadrukiem „*Sede Vacante*”, wskazaniem roku i wspomnianymi już motywami). Trójznaczkowe serie, różniące się układem stałych motywów, wydano w latach 1958, 1963, 1978 (dwukrotnie – w sierpniu i październiku). Znaczki te, choć nie prezentują podobizn papieży, są jednak ściśle związane z pontyfikatami ostatnich pięciu następców św. Piotra. Ostatnia z wymienionych emisji otwiera pontyfikat Jana Pawła II.

RODZAJE WALORÓW EMISJI PAPIESKICH

Filatelistyka kojarzy się przede wszystkim ze zbieraniem znaczków. Jest to jednak spojrzenie niepełne i pobieżne. Filatelistyka to również kolekcjonerstwo znaczków pocztowych i współpocztowych, stosowanych w służbie pocztowo-telekomunikacyjnej, a także ogół wiedzy o tych znaczkach¹. Należy zatem określić pojęcia: „znak pocztowy” i „znak współpocztowy”.

Znak pocztowy to znak emitowany przez pocztę (ogólnokrajową, lokalną, wojskową, kolejową, prywatną czy in-

ną), co obejmuje znaczki i całości pocztowe (karty z wydrukowanym znaczkiem), formularze czy nalepki wydane przez pocztę; wreszcie pieczęcie, stemple (kasowniki), adnotacje przez nią stosowane. Natomiast znak współpocztowy to znak instytucji niepocztowej, którego obecność na przesyłce jest warunkiem jej przyjęcia (znak cenzury, celny, sanitarny, zwolnienia od opłaty), albo wykonany za zgodą poczty (nadruk, dziurkowanie, formularz, nalepka)².

Oczywiście najczęściej występują znaczki, całości i stemple. Walorem pokrewnym są bloki i arkusiki. Znakiem analogicznym do znaczków są frankatury mechaniczne, spełniające taką samą rolę – potwierdzenia opłacenia taryfy pocztowej.

Emisje związane z osobą Ojca Świętego obejmują takie znaki pocztowe, jak znaczki, bloki, arkusiki, całości, stemple i frankatury mechaniczne. Ze znaczków współpocztowych z osobą Papieża związane są nalepki instytucji o charakterze poczty prywatnej (np. poczty harcerskiej, 1991 r., czy nalepki upoważniające do przesłania listu samolotem (np. odbywającym okolicznościowy lot na trasie Katowice – Częstochowa lub Rybnik – Wadowice, ku uczczeniu dziesiątej rocznicy pontyfikatu).

Osobnego omówienia wymagają prywatne wydawnictwa, które nie zaliczają się do omówionych znaków. Niejednokrotnie bardzo piękne koperty, ilustrowane motywami papieskimi. Po naklejeniu znaczka są wykorzystywane do ostemplowania kasownikiem pierwszego dnia obiegu lub okolicznościowym. Koperta taka – nie używana –

¹ Zob. *Encyklopedia filatelistyki*, Warszawa 1993, s. 154.

² Tamże.

nie jest walorem zbieranym przez filatelistów. Natomiast ta sama koperta użyta pocztowo, opatrzona znaczkiem i kasownikiem staje się walorem filatelistycznym. Wyraźnie trzeba zaznaczyć, że jest to związane nie z ilustracją koperty, ale z motywem znaczka czy stempla. Zatem należy użyć i znaczka, i stempla z motywami papieskimi, aby całość nadawała się do zbioru papieskiego. W przeciwnym wypadku walor, choćby najpiękniej ilustrowany na kopercie, jest nieprzydatny. Najlepiej jest, jeśli koperta, opatrzona znaczkiem i ostemplowana, odbędzie normalną drogę pocztową jako zwykła lub polecana przesyłka.

OKOLICZNOŚCI WYDAWANIA EMISJI ZWIĄZANYCH Z JANEM PAWŁEM II

Poczynając od 1978 roku emisje pocztowe związane z Papieżem Polakiem były wprowadzane do obiegu z wielu, nierzadko bardzo różnych, okazji. Pierwsze emisje dotyczyły *Sede Vacante* i inauguracji pontyfikatu (Watykan, Gabon, 1978). Wyboru Ojca Świętego nie upamiętniła jednak Poczta Polska. Do najwcześniejszych wydań zalicza się dwa kasowniki poczty watykańskiej, które prezentują herb papieski i datę, pośrednio dokumentujące wizyty papieskie w Mentorella (29 X 1978) i Asyżu (5 XI 1978). Stemple te są typowymi kasownikami poczty Watykanu, nie zawierają nazw tych miejscowości i dlatego tylko pośrednio są odbiciem tych wizyt.

Już w 1978 roku ukazały się pierwsze wydania znaczków z okazji pielgrzymek papieskich. Pielgrzymki „do świata” wprowadził Jan Paweł II w stopniu dotąd niespotykanym. Każda z nich by-

ła poprzedzona ukazaniem się stempla poczty watykańskiej informującego o pielgrzymce, prezentującego portret lub herb papieski i określony napis. Państwa odwiedzane przez Ojca Świętego wydawały najczęściej znaczki, bloki i stemple, rzadziej same znaczki, stemple lub całostki. Nierzadkie są przypadki emitowania wszystkich rodzajów walorów podczas jednej pielgrzymki. Motywy prezentowane na znaczkach, stemplach itp. z okazji pielgrzymek są bardzo różne. Najczęściej prezentuje się Ojca Świętego, herb papieski, sceny z pielgrzymek, kościoły, portrety świętych lub okolicznościowe napisy. Spotyka się też podobizny Papieża łączone z narodowymi motywami poszczególnych krajów (np. Lesoto, 1990). Wydawano też znaczki z okazji rocznic pielgrzymek papieskich (np. Gwatemala, 1984). Kilkakrotnie walory emitowane były przez poczty krajów, których Papież nie odwiedził, położonych jednak obok przebywanej trasy lub sąsiadujących z krajami będącymi celem pielgrzymki (np. Penrhyn, Wyspy Cooka, Aitutaki, 1986). Niektóre pielgrzymki, w kraju odwiedzanym nie spowodowały wydania żadnego waloru: np. Maroko, 1985; Meksyk, 1978. Tę ostatnią pielgrzymkę Watykan upamiętnił kasownikiem zapowiadającym ją, a obie... Tanzania w 1992 roku w emisji ukazującej wszystkie dotychczasowe pielgrzymki.

Pielgrzymka do Australii została upamiętniona w nietypowy sposób. Obok stempli okolicznościowych wykorzystano wcześniej wydany znaczek z okazji Międzynarodowego Roku Pokoju. Był on drukowany w arkuszach zawierających puste pola. Te pola zostały zadrukowane motywami papieskimi,

tworząc przywieszki do części znaczków z arkusza. Cały walor liczy 10 znaczków i 5 przywieszek. Nadruki wykonano za zgodą The National Papal Visit Office. Z okazji tej samej pielgrzymki w Nowej Zelandii Komitet Organizacyjny Światowej Wystawy Filatelistycznej „New Zealand 1990” na kopercie ze znaczkiem 45 c wykonał prywatny nadruk z zapowiedzią wystawy w 1990 roku.

Prywatna poczta miejska w Eindhoven, w czasie pielgrzymki do Holandii w 1985 roku, wydała 3 znaczki w formie bloku, prezentujące portret Papieża i kościoły w Eindhoven i Den Bosch. Poczta Anglii nie emitowała znaczków „pielgrzymkowych”. Jednak za jej zgodą, na wniosek Polish Philatelists Association in The United Kingdom, na kilkunastu obiegowych znaczkach z wizerunkiem królowej Elżbiety II dokonano perforacji literami „JP II”. Uczyniono to kilkakrotnie w różnych latach, upamiętniając i pielgrzymki, i wystawy filatelistyczne.

Omawiając emisje pielgrzymkowe wymienić też trzeba wydania poczty watykańskiej, upamiętniające pielgrzymki Ojca Świętego z kolejnych lat. Pierwsze z tych wydań ukazało się w 1980 roku i przedstawiało pobyt Ojca Świętego w Republice Dominikany, w Meksyku, Polsce, Irlandii, USA, Turcji oraz w ONZ w 1979 roku. Podobne serie ukazały się w latach 1981, 1984, 1986-1995. W każdym z tych wydań przedstawiono pielgrzymki z danego roku lub z dwu lat ubiegłych.

Pewną odmianą papieskich pielgrzymek są wizyty Ojca Świętego w miastach i diecezjach włoskich. Wydarzenia te dokumentuje poczta włoska okolicznościowymi kasownikami. Nie każda jednak z tych wizyt była powo-

dem stosowania kasownika, szczególnie na początku pontyfikatu. Wówczas jedynym „śladem filatelistycznym” wyjazdu Papieża jest dzienny kasownik watykański z herbem papieskim i datą. Wśród motywów stempli włoskich przeważają podobizny Papieża i jego herb, są też motywy lokalne, Maryjne (szczególnie jeśli Ojciec Święty odwiedzał sanktuaria Maryjne), portrety świętych z odwiedzanych miejsc. W użyciu były też kasowniki upamiętniające udział Ojca Świętego w uroczystościach religijnych (np. droga krzyżowa w Koloseum w Wielki Piątek).

Święta katolickie stanowią okazję do wydania nowych walorów pocztowych. Rok Święty 1983 przyniósł emisje poczt Watykanu, Włoch, Liechtensteinu i Paragwaju z motywami papieskimi. Znaczna liczba zarządów poczt emituje znaczki z okazji Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy. Wśród nich są też wydania z motywami papieskimi. Wymienić tu należy przykładowo emisje: Ekwador (1980), Watykan (1982), Belize (1983), Paragwaj (1984), Wenezuela (1988 i 1989), Boliwia (1989, Boże Narodzenie), Belize (1986, Wielkanoc). Wydanie z Niue z 1986 roku łączy motywy Bożego Narodzenia i pielgrzymki papieskiej (na reprodukcjach obrazów o tematyce Bożego Narodzenia dokonano nadruku tekstem: „Bożonarodzeniowa wizyta papieża Jana Pawła II na Południowym Pacyfiku 21-24 listopada 1986”). Ojciec Święty był też przedstawiony na znaczku z serii, jaka ukazała się w Dominikanie (1979) z okazji Wielkiego Tygodnia.

W okresie swojego pontyfikatu Jan Paweł II powołał wielu do grona błogosławionych i świętych. Zarządy poczt krajów pochodzenia tych osób upamięt-

niły te wydarzenia specjalnymi emisjami. Jako pierwsza uczciła beatyfikację poczta Filipin (Lorenzo Ruiz, 1983), później uczynił to Ekwador (kanonizacja św. Hermano Miguela, 1984 i beatyfikacja Mercedes de Jesus Molina, 1985), Zair (beatyfikacja s. Anuarity Nengapeta, 1986), Peru (beatyfikacja s. Anny od Aniołów Monteagudo, 1986), Filipiny (kanonizacja św. Lorenzo Ruiza, 1987), Niemcy (beatyfikacja Edyty Stein i Ruperta Mayera, 1987). W Polsce w użyciu były stemple okolicznościowe z okazji kanonizacji św. Maksymiliana Kolbego (1983), beatyfikacji: Brata Alberta (1983), Rafała Kalinowskiego (1983), Urszuli Ledóchowskiej (1983), Karoliny Kózki (1987), bp. Michała Kozala (1987), bp. Józefa Pelczara (1991), Bolesławy Lament (1991), Rafała Chylińskiego (1991). Na znaczku Watykanu, wydanym z okazji setnej rocznicy ogłoszenia św. Kamila de Lellis i św. Jana Bożego patronami chorych (1986), oprócz obu świętych przedstawiono także Jana Pawła II. W 1988 roku poczta Peru uczciła znaczkiem i kasownikiem rocznicę dokonanej przez Jana Pawła II koronacji wizerunku Matki Boskiej Patronki Ewangelizacji. W roku 1990 Papież konsekrował Bazylikę Matki Boskiej Patronki Pokoju w Yamoussoukro. Poczta Wybrzeża Kości Słoniowej upamiętniła to wydarzenie dwoma znaczkami. Wspomniane już wydanie z Liechtensteinu z 1983 roku (Rok Święty) nie miało na celu upamiętnienia pielgrzymki Ojca Świętego do tego kraju, ale narodowej pielgrzymki mieszkańców Liechtensteinu do Rzymu.

Spotkania Jana Pawła II z młodzieżą są praktykowane każdego roku. Mają miejsce podczas każdej pielgrzymki. Pa-

pież jest również inicjatorem spotkań z młodzieżą w Niedzielę Palmową w Watykanie i Światowych Dni Młodzieży, obchodzonych w różnych krajach. Spotkanie z młodzieżą dokumentuje znaczek wydany w Hiszpanii (1989), a Światowy Dzień Młodzieży – kasownik i całostka z Polski (1991) oraz kasownik watykański (1985).

Siedemdziesiąta rocznica urodzin Papieża była okazją do wprowadzenia do użycia kolejnych wydań pocztowych. W Polsce, podobnie jak w byłej NRD, wydano znaczek i stosowano kasownik (1990). W Urugwaju stosowano kasownik okolicznościowy. Siedemdziesiąta piąta rocznica urodzin Papieża została upamiętniona w Polsce okolicznościowym stemplem. Także rocznice pontyfikatu Papieża były dokumentowane przez poczty. Najczęściej stosowano kasowniki okolicznościowe (np. w roku 1985 w Polsce, w 1988 w Anglii, USA, w Polsce, w 1990 w Polsce).

Za pomocą kasowników zostały zapowiedziane przedstawienia teatralne sztuk autorstwa Karola Wojtyły *Promieniowanie Ojcostwa* (Polska, 1979, 1983), *Brat naszego Boga* (Polska, 1980), *Jeremiasz* (Polska, 1981).

Ojciec Święty należy do bardzo nielicznej grupy osób, którym za ich życia wystawiono pomniki. Najbardziej znana jest statua wystawiona na dziedzińcu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, przedstawiająca Jana Pawła II i kardynała Stefana Wyszyńskiego w pamiętnym uścisku, według sceny znanej z inauguracji pontyfikatu. Motyw ten stał się ilustracją ówczesnych kasowników (Lublin, 1983, 1987) i całostki z roku 1987, także wydanej w Polsce. Pomnik odsłonięty przed katedrą w Tarnowie jest przedstawiony na ka-

sownik z 1986 roku, a pomnik w Szczecinie uwidocznił na stemplu z 1995 roku.

W roku 1979 obchodzono pięćdziesięciolecie państwa Watykan, a w 1981 roku taką samą rocznicę powstania Radia Watykan. Z tych okazji wydano dwie serie znaczków, a w każdej z nich znaczek z podobizną Ojca Świętego. W roku 1985, dzięki mediacji dyplomacji watykańskiej, pomyślnie zakończono konflikt Chile – Argentyna o kanał Beagle. Fakt ten pocztą Chile upamiętniła znaczkiem z flagami państw uczestniczących w konflikcie oraz herbem papieskim. W 1989 roku Wenezuela uczciła dwudziestą piątą rocznicę konkordatu zawartego z Watykanem arkusikiem z pięcioletnią serią. Na jednym z nich przedstawiony jest Paweł VI, na marginesie zaś umieszczono herb Jana Pawła II. Emisja z okazji dwudziestej piątej rocznicy niepodległości Rwandy obejmuje między innymi znaczek przedstawiający spotkanie Papieża z prezydentem Habyarimanem (1990). W roku 1989 król Suazi Mswati III obchodził 21. urodziny. Jeden ze znaczków serii wydanej z tej okazji przedstawia spotkanie Papieża z królem. Rok 1990 przyniósł emisję znaczków Mauritiusa z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin premiera Anerooda Jugnauth: tu także na jednym ze znaczków przedstawione jest spotkanie Papieża z premierem. Pocztą Dominikany uczciła sześćdziesiąte urodziny królowej Elżbiety II serią znaczków (1986). Jeden z nich przedstawia spotkanie królowej z Papieżem podczas pielgrzymki do Anglii w 1982 roku. Podobnie postąpiła pocztą Redondy (Antigua). Drugą rocznicę rządów prezydenta R. L. Callejasa w Hondurasie (1992) uczczono serią dwu znacz-

ków; jeden z nich przedstawia Papieża i prezydenta.

Spotkania Ojca Świętego z szefami różnych państw były upamiętniane nie tylko przy okazji jubileuszy tych osób. Spotkania takie miały miejsce podczas audiencji w Watykanie, a także podczas pielgrzymek do różnych krajów i nieraz znajdowały odbicie w znaczkach szybko wydanych z tej okazji. W 1989 roku miało miejsce spotkanie Papieża z Michaiłem Gorbaczowem, które stało się inspiracją do wydań poczty Gwinei (1990), Republiki Środkowoafrykańskiej (1990) i Komorów (1990). Znaczki emitowane z okazji pielgrzymek papieskich upamiętniają również spotkania z politykami krajów odwiedzanych. Z okazji spotkania Ojca Świętego z generałem Wojciechem Jaruzelskim podczas trzeciej pielgrzymki do Polski w 1987 roku emitowano blok z widokiem Zamku Warszawskiego, gdzie miało miejsce spotkanie. Na przywieszkach umieszczono podobizny obu spotykających się osób. Podobnie postąpiły pocztą innych państw, przedstawiając Papieża i rodzimych polityków, na przykład pocztą Zairu (1981, 1985), Górnej Wolty (1980), Wybrzeża Kości Słoniowej (1980), Ghany (1981), Gwinei Równikowej (1982), Togo (1995), Kamerunu (1995).

W 1986 roku, z okazji Roku Pokoju, Watykan wydał serię znaczków i specjalny kasownik. Na jednym z nich przedstawiono cytaty z wypowiedzi papieskiej i faksymile podpisu. O wykorzystaniu znaczka australijskiego z tej samej okazji dla upamiętnienia pielgrzymki papieskiej wspomniałem już poprzednio.

W 1986 roku otwarto w Watykanie Muzeum Filatelistyki i Numizmatyki.

Z tej okazji wydano tam serię dwóch znaczków, z których jeden przedstawia reprodukcję monety z herbem papieskim. Wiele wydań z okazji wystaw filatelistycznych zawiera motywy papieskie. Do najciekawszych należą stemple japońskie, stosowane w Tokio w 1980 roku (wystawa „Polska '80”) i w 1989 (wystawa „Polska '89”), z reprodukcjami polskich znaczków z serii papieskich. Wystawa „Polphilex '82” oraz wystawy organizowane w Londynie z okazji piątej i dziesiątej rocznicy pontyfikatu (1983 i 1989) spowodowały zastosowanie na obiegowych znaczkach Anglii okolicznościowej perforacji. W Polsce zorganizowano między innymi wystawy: „Polonica” (kasownik, Swarzędz 1981), „Totus Tuus” (kasownik, Kielce 1991), „XV rocznica pontyfikatu Jana Pawła II” (kasownik, Warszawa 1993). W 1989 roku miała miejsce wspólna wystawa Paragwaju i Argentyny „Parafil '89”, upamiętniona przedrukowanymi znaczkami z okazji pielgrzymki papieskiej do Paragwaju. W 1992 roku jesienny salon filatelistyczny w Paryżu, poświęcony znaczkom watykańskim, upamiętniono stemplem z podobizną Papieża. Z okazji Światowej Wystawy „Polska' 93” poczta Urugwaju wydała blok przedstawiający Ojca Świętego i prezydenta Lecha Wałęsę.

MOTYWY NA EMISJACH PAPIESKICH

Inwencja projektantów znaków pocztowych związanych jest nieograniczona, wykazuje jednak pewien schematyzm. Dominują walory przedstawiające postać Papieża. Ta grupa obejmuje wyobrażenia wierne (np. blok Rwandy z 1990 r., znaczek Łotwy, 1993 r. i stylizowane (Gwinea – Bissau 1990, Czecho-

słowacja, 1990), wykonane na podstawie zdjęć (Argentyna, 1987, Lesoto, 1988) lub tworzone przez artystów (Watykan, 1987, Brazylia, 1991, Słowacja, 1995), rzeźby (Węgry, 1982, Watykan, 1982) lub pomniki (Polska, kasownik, Lublin 1983 i 1987). Trzeba tu stwierdzić, że choć większość wyobrażeń jest udana, zdarzają się wcale nierzadko wizerunki, którym bliżej do karykatury niż do rzeczywistości. Z reguły portrety odbiegające od fotograficznego pierwowzoru trudno uznać za udane. Papieża można wprawdzie rozpoznać, ale bardziej po stroju, geście, rekwizycie czy napisie, nie zaś po twarzy. Wśród znaczków wiernie przedstawiających Papieża-Pielgrzyma wymienić należy wydania Paragwaju (1983, 1984), Belize (1983, 1986), Lesoto (1988), Czadu (1990). Największe zastrzeżenia estetyczne budzi wizerunek na znaczku Nikaragui z 1983 roku. Sądzić należy, że względy polityczne były przyczyną karykaturalnego przedstawienia twarzy Papieża na znaczku 4Cs. Także i emisja portugalska z 1982 roku nie jest udana, podobnie jak Chile z 1987 czy Czechosłowacji z 1990 roku. Są to jednak zupełnie osobiste oceny autora szkicu.

Osobnego wspomnienia wymaga wierność przedstawiania postaci Ojca Świętego na przedrukach, kasownikach i frankaturach mechanicznych. Często pozostawiają wiele do życzenia, choć jest to usprawiedliwione technicznymi możliwościami stosowania tych walorów. Stempel okolicznościowy czy frankatura wykonane są z metalu i ich odciśnięcie na papierze tuszem z natury rzeczy nie jest zbyt wiernym przedstawieniem szczegółów. Rytowanie w metalu wizerunku jest trudne, a odbitka tuszowa stempla dodatkowo pomniej-

sza wierność przedstawienia. Stąd wyobrażenie Ojca Świętego w takich przypadkach jest mało wiernym odbiciem rysów jego twarzy.

Mniej liczna grupa walorów przedstawia herb papieski. Ten motyw wykorzystuje się zarówno jako samodzielny, jak i towarzyszący innym. Wymienić tu trzeba kasowniki Włoch (Otranto, 1980, Arezzo, 1985, Prato, 1986), Watykanu (stemple „wyjazdowe”, przygotowane z okazji pielgrzymek do Francji (1980), Brazylii (1980), Afryki (1981), Hiszpanii (17 stempli miast odwiedzanych w 1982 r.) i znaczki Gwinei (1982), Salwadoru (1983), Watykanu (1978), Zambii (1989).

Do najliczniejszej grupy walorów należą wydania prezentujące kościoły na całym świecie. Dotyczy to świątyń odwiedzanych przez Papieża, a także mających największe znaczenie w danym kraju. Wiele z tych budowli przedstawiono też na stemplach i całostkach. Jest to znakomite połączenie chęci uhonorowania Ojca Świętego, z podkreśleniem znaczenia świątyni dla duszpasterstwa i turystyki w danym kraju. Już pierwsze wydania polskie przedstawiały Kościół Mariacki w Krakowie i Bazylikę św. Jana w Warszawie (1979). W 1980 roku na znaczkach brazylijskich pokazano Ojca Świętego na tle Bazyliki św. Piotra w Rzymie i katedr w Aparecida, Fortaleza, Rio de Janeiro i Brasílii. Katedra w León jest motywem bloku z Nikaragui (1983), a katedra w Caacupé i Asunción znaczków Paragwaju (1983). Cztery bazyliki większe Rzymu są motywem znaczków włoskich wydanych z okazji Roku Świętego 1983. Wydanie Boliwii z 1988 roku składa się z 16 znaczków przedstawiających kościoły boliwijskie. Kościoły Nie-

mię są przedstawione na seriach stempli związanych z pielgrzymkami papieskimi w roku 1980 i 1987. W 1985 roku pielgrzymka do Belgii przyniosła emisję serii całostek i stempli ze świątyniami tego kraju. Także i walory towarzyszące pielgrzymkom do Polski w latach późniejszych przedstawiają liczne kościoły. Kompletne zebranie wszystkich walorów papieskich z tymi motywami pozwoliłoby stworzyć katalog (choć może nie do końca kompletny) najbardziej istotnych dla katolicyzmu świątyń świata. Nie wszystkie kościoły goszczące Papieża znalazły się na znakach pocztowych. Te przedstawione na nich są jednak na pewno reprezentatywne dla religii katolickiej.

Kult Maryjny, tak charakterystyczny dla Jana Pawła II, znalazł szerokie odbicie w wydaniach pocztowych. Szczególne znaczenie ma tu kult dla Matki Boskiej Częstochowskiej. Polskie wydania obejmują kasownik przedstawiający klasztor (1979), wizerunek NMP (1983), całostki z wizerunkiem NMP (1983) i wieczernikiem Jasnej Góry (1983), całostkę z wizerunkiem NMP i klasztorem (1987). Czarna Madona jest przedstawiona na znaczku Ekwadoru (1985), Paragwaju (1988), na kasownikach Argentyny (1987) i Watykanu (1983). Pielgrzymki papieskie do sanktuariów Maryjnych upamiętniono kasownikami, na przykład Marizell – Austria (1983), Lourdes – Francja (1983), Fatima – Portugalia (1983), Aparecida – Brazylia (1980), Kevelaer – Niemcy (1987). Sanktuaria i cudowne obrazy w ostatnich dwu wymienionych miejscowościach, podobnie jak w Limie (Peru) i Schaan (Liechtenstein), zostały przedstawione też na znaczkach. Na wyróżnienie zasługuje seria znaczków węgier-

skich z 1991 roku. Z okazji pielgrzymki papieskiej przedstawiono pięć wizerunków Matki Boskiej i kościołów, w których znajdują się te wizerunki. W tym samym czasie w różnych miastach w użyciu było 17 kasowników przedstawiających NMP Patronkę Węgier, z inskrypcją o pielgrzymce.

Wiele znaków pocztowych inspirowanych jest scenami z udziałem Papieża. Utrwalone na taśmie filmowej lub fotografii są później wykorzystywane przez projektantów. W większości przypadków, choć nie zawsze, tak właśnie powstają najbardziej udane walory pocztowe poświęcone działalności papieskiej. Do najbardziej udanych emisji przedstawiających sceny z pielgrzymek należą znaczki i blok z Lesoto z 1990 roku. Ojciec Święty założył strój „Sean Marena”, co utrzymała poczta.

Wśród wydań związanych z Papieżem spotyka się reprodukcje znanych dzieł sztuki. Pielgrzymka do krajów Południowego Pacyfiku upamiętniona została wcześniej wydanymi znaczkami z okazji Bożego Narodzenia, opatrzonymi okolicznościowymi nadrukami. Znaczki te przedstawiają sceny Narodzenia Pańskiego malowane przez wielkich mistrzów: Rubensa, Dürera, Rafaela (1986 – Aitutaki, Niue, Penrhyn, Wyspy Cooka). W Polsce w roku 1991 wydano serię sześciu znaczków z autoportretami Bourdona, Reynoldsa, Knelera, Rubensa, Murillo i Velázquez. Są to dzieła wchodzące w skład Kolekcji im. Jana Pawła II, darowanej narodowi polskiemu przez małżonków Porczyńskich. Nazwa kolekcji umieszczona jest na marginesie arkusza znaczków.

W 1994 roku w Polsce wydano znaczek z cyklu „Sanktuaria Maryjne” z Matką Boską z Kalwarii Zebrzydow-

skiej. Sanktuarium to zostało wyróżnione przez Ojca Świętego złotą różą, która została uwidoczniła na marginesie arkusza znaczkowego.

Wspomnieć wreszcie należy o reprodukowanych na znakach pocztowych szczegółach stroju Papieża, o jego pastorałe z Ukrzyżowanym i innych motywach. Tiara jest przedstawiona na znaczku RPA (1995), na stemplach Botswany (1988) i USA (1987). Ręka z pastorałem jest pokazana na znaczkach Paragwaju (1988) i na mechanicznych frankaturach Niemiec (1987). Klucze św. Piotra są motywem stempli ze Szwecji (1989) i USA (1987), a krzyż – znaczków z Wysp Salomona (1984).

Przedstawiony przegląd motywów znaków pocztowych nie jest oczywiście wyczerpujący. Ze względu na rozmiar tego szkicu trudno omówić wszystkie. Pamiętać jednak trzeba, że blisko 75% wszystkich wydanych znaków pocztowych przedstawia podobiznę Ojca Świętego.

CIEKAWOSTKI FILATELISTYCZNE

Szkic niniejszy, choć bardzo skrótowy, nie może pominąć ciekawostek, wydań błędnych lub nietypowych. Również wydaniom papieskim nie są obce takie przypadki. W 1983 roku, w okresie drugiej pielgrzymki do Polski, miało miejsce spotkanie Ojca Świętego z władzami PRL. Wydarzenie to upamiętniono kartką pocztową i kasownikiem z herbem papieskim i PRL. Omyłkowo jako pierwszy umieszczono herb gospodarza, a jako drugi – gościa. To faux-pas naprawiono nie dopuszczając do obiegu i stosowania wadliwych walorów. Pewna część kart została jednak sprzedana, a stempel na krótko użyty. Takie wyda-

nia z obiegu pocztowego są dziś bardzo rzadkie. W krótkim czasie wykonano jednak prawidłowe wersje i skierowano je do użycia. Druga pielgrzymka do Polski była początkowo przewidywana na rok 1982, na okres obchodów jubileuszu 600-lecia Obecności Cudownego Wizerunku Jasnogórskiego. Przygotowano serię czterech znaczków: na jednym z nich przedstawiony był Papież. Był to jednak czas stanu wojennego i pielgrzymka papieska nie doszła do skutku. Do obiegu wprowadzono więc trzy znaczki, a czwarty wszedł dopiero w roku następnym. W serii upamiętniającej tę pielgrzymkę jeden znaczek jest datowany „1982”, a drugi „1983”.

Podstawowy nakład bloku wydane-go na Filipinach w roku 1981 z okazji pierwszej pielgrzymki papieskiej ma datę prawidłową. Spotyka się jednak bloki datowane „1980”, znacznie rzadsze od standardowego.

W roku 1990 w Tanzanii wydano znaczek z podobizną Papieża na kartonie pokrytym złotą folią, z numerem na odwrocie. W 1992 roku ta sama poczta wydała serię stu dwudziestu (!) znaczków w dziesięciu arkusikach, upamiętniającą wszystkie dotychczasowe pielgrzymki papieskie.

Kuriozalnie przedstawiono na znaczkach Ghany i Zairu (1981) spotkania Papieża z prezydentami Limannem i Mobutu. Na znaczkach Ghany prezydent Limann rozsiadł się pomiędzy skromnie siedzącymi po jego obu stronach Papieżem i arcybiskupem Canterbury, nie pozostawiając wątpliwości, która z osób jest najważniejsza. Na znaczkach Zairu prezydent Mobutu wypełnia pierwszy plan, natomiast Ojciec Święty jest tłem. Można się tylko zastanowić, czy ktokolwiek za dziesięć lat

będzie wiedział, kto znajduje się na znaczkach Ghany i Zairu obok Ojca Świętego. Jakże inaczej przedstawiony jest na znaczku Gwinei Równikowej (1981) prezydent tego kraju T. O. Nguema, ukłonem witający Papieża.

Do chwili obecnej Ojciec Święty nie odwiedził krajów byłego ZSRR (z wyjątkiem krajów nadbałtyckich). W Rosji i na Ukrainie ukazały się jednak emisje papieskie, prawdopodobnie prywatne. Na znaczkach obiegowych byłego ZSRR umieszczono nadruki z wizerunkiem Jana Pawła II, oznaczeniem poczty Ukrainy, nominałem, rokiem – „1994” i napisem „Joan Pawło II” (Ukraina), wizerunkiem Papieża (wzorowanym na motywach polskich znaczków „pielgrzymkowych”) i nowym nominałem (Rosja).

Mało komu znane jest „państwo” Hutt River Province. Jest to majątek ziemski w Zachodniej Australii, będący własnością księcia Richarda Leonarda. W 1970 roku ogłosił on niepodległość swego terytorium, która nie została uznana przez żadne państwo. Właściciel emituje znaczki, jednak nie stanowią one opłaty pocztowej dla poczty australijskiej. Przesyłki kierowane poza terytorium prowincji muszą być opatrzone także znaczkami Australii. W 1979 roku, w związku z wizytą Richarda Leonarda w Watykanie, wydano blok prezentujący Papieża i kard. J. Slipyja.

W odczuciu autora szkicu, ducha pielgrzymek papieskich najlepiej oddaje znaczek z emisji watykańskiej, prezentujący pielgrzymkę z roku 1979: Ojciec Święty i wyciągnięte ręce uczestników spotkania. Tych rąk były już miliony.

Omówienie w tak krótkim opracowaniu wszystkich filatelistycznych kwe-

stii związanych z pontyfikatem Papieża Polaka jest niemożliwe. Wielka liczba i różnorodność wydań sprawia, że analiza ich wymaga opracowania o znacznie większych rozmiarach. Staralem się jednak omówić istotne i ciekawe zagadnienia. Z konieczności wiele wydawnictw pominąłem, o innych wspomniałem marginalnie. Omawiając kolejne aspekty, wymieniałem emisje z nimi związane tylko przykładowo, a nie w formie wyczerpującej. Przewidując, że większość czytelników „Ethosu” nie zajmuje się filatelistyką, emisje określałem tylko według państw i lat wydania, po-

mijając numery katalogowe. Liczę na to, że omawiany temat przybliżyłem czytelnikowi. Osoby zainteresowane dokładniejszym omówieniem tematu mogą skorzystać z fachowych publikacji, pomocnych mi przy pisaniu tego szkicu³.

³ Ks. W. Chrostowski, *Papież pielgrzym*, Warszawa 1991; W. Alexiewicz, W. Henrykowski, *Jan Paweł II na znaczkach pocztowych*, t. 1-3, PPH „Maxim”; „Święty Gabriel”, Informator Klubowy PZF Zarząd Okręgu Poznań.